

Zaterdag 28 september 2019 – 20:00

HERENTALS

Ratas del viejo Mundo o.l.v. Floris De Rycker Bâtard Da Vinci als vrijbouter

Michaela Riener

sopraan

Soetkin Baptist

alt

Indré Jurgeleviciute

stem & kanklés

Tomàs Maxé

bas

Salomé Gasselin

viola da gamba

Floris De Rycker

luiten & cister

Programma

Jacopo da Bologna

O cieco mondo

Guglielmo Ebreo da Pesaro

Amoroso

Jacob Arcadelt

Ahimè dov'è'l bel viso

Alonso Mudarra

O gelosia d'amanti

Francesco Canova da Milano

Ricercare

Codex Faenza

Bassa Danza

Orlando di Lasso

Vivo sol di speranza

Michelagnolo Galilei

Toccata

Adriano Willaert

I vidi in terra angelici costumi

Guillaume de Machaut

Douce dame jolie

Nicolas Gombert & Enríquez de Valderrábano

Assiste parata

Gilles Binchois

Esclave puist yl devenir

Gilles Binchois

Triste plaisir et douloureuse joye

Anoniem

Ai vis lo lop

Adrian Le Roy

Almande

Pierre Sandrin

Puisque vivre en servitude

Pierre Attaignant

Bransle de Poictou

Clément Janequin

Toutes les nuits tu m'es présente

Bâtard

Da Vinci als vrijbouter

Dat Leonardo Da Vinci graag buiten de lijnen van zijn tijd kleurde is bekend. Met zijn schetsen van onder andere helikopters, parachutes, duikpakken, tanks en zelfs robots, keek hij ver vooruit naar een toekomst die zijn tijdgenoten zich nauwelijks konden voorstellen. Tegelijkertijd stelde hij met zijn controversiële gedrag de toenmalige regels van het sociale spel voortdurend in vraag. Een vrijbouter was hij: een buitenechtelijk kind dat koppig zijn eigen weg uitstippelde, een kunstenaar die zijn deadlines niet wist te respecteren, een vegetariër lang voor dagen-zonder-vlees een hype werd, een misdadiger die illegale autopsies uitvoerde en een geniale gek die vogels kocht om ze weer vrij te kunnen laten. En toch was ook Da Vinci onmiskenbaar een kind van het verleden. Zijn vele wetenschappelijke aantekeningen, die Da Vinci in raadselachtig spiegelschrift noteerde, werden nooit gepubliceerd. Geheime kennis was het. Net zoals die van de vele middeleeuwse alchemisten en occulte wetenschappers die Da Vinci vooraf gingen.

Ratas del Viejo Mundo volgt Da Vinci op zijn eigenzinnige levensreis: van zijn geboorteland Italië naar Frankrijk, waar hij in dienst trad van Koning Frans I. In de muziek van Da Vinci's tijd herkennen we datzelfde spel tussen heden, verleden en toekomst. Sommige muziek wijst ver vooruit, andere muziek staat met haar rug naar de toekomst gekeerd. En nog andere muziek gaat de dialoog met haar eigen tijd aan. De muzikanten van Ratas del Viejo Mundo gaan bovendien, als echte muzikale vrijbouters, voortdurend op zoek naar onverwachtse resonanties tussen geleerde en volkse muziek, tussen kunstige polyfonie en nonchalant ratelende snaren.

Zo breken de Ratten het verleden open, op zoek naar een ervaring die op ieder mogelijk moment opnieuw kan ontstaan. Of zoals artistiek leider Floris De Rycker het zelf formuleert: "de rechtlijnige, logische ontwikkeling van de muziekgeschiedenis wordt bruusk doorkliefd. Er wordt een zoekende mens herboren. Iemand zoals ik." Muziek wordt op die manier van haar donkere patina ontdaan. "De componist valt vanuit het bovenste raampje van de muziekbibliotheek naar beneden en smakt neer op het 21ste- eeuwse asfalt van een lawaaiige, vervuilde metropolis. Hem rest slechts een wazig spleetje licht tussen de opgezwollen oogleden. Koude en duisteris zetten in als zeven silhouetten hem omsingelen. Het zijn de ratten van de oude wereld. Ze loensen met veel respect. En lachen hem toe in alle kleuren."

Die mengeling van kleuren typeert zeker ook dit programma met muziek van de veertiende tot de zestiende eeuw. Het programma opent met *O cieco mundo* van

de veertiende-eeuwse, Italiaanse componist Jacopo Da Bologna. Zijn muziek ademt de *ars subtilior*, een geleerde muziekstijl vol ritmische verfijning en verrassende melodische vondsten. Verderop in het programma grijpen de Ratten met Guillaume De Machauts *Douce dame jolie* terug naar een melodie uit de Franse veertiende eeuw. Een groter contrast is haast niet denkbaar. De hoofse lofzang van een heer over zijn toegewijde liefde meandert lijdzaam en rustig rond steeds dezelfde grondtoon heen.

De madrigalen van Adriano Willaert, Jacob Arcadelt en Orlando di Lasso zijn dan weer heel typerend voor de zestiende-eeuwse, Italiaanse renaissance. Evenwichtig opgebouwd, als in een palazzo waar alle verhoudingen precies kloppen, vol helder gekleurde, intense emoties. Willaert greep voor *I vidi in terra angelici costumi* terug naar een gedicht van de veertiende-eeuwse dichter Francesco Petrarca, een van de vaders van het humanisme. De schoonheid van Petrarca's geliefde Laura wordt hier vergeleken met die van de 'hemelse harmonie'. Petrarca blies zo een eeuwenoud ideaal, dat van de correspondentie tussen hemelse en aardse schoonheid, nieuwe adem in.

Wat is de liefde? Is het de liefde die een mens tot mens maakt? Of juist het gemis eraan? Die vragen moedigden renaissance-componisten aan om op zoek te gaan naar de meest expressieve klanken op hun palet. In Arcadelts *Ahimè dov'è'l bel viso* volgen de zangers de tekst op de voet en schreeuwen eensgezind hun liefdespijn uit. In Lasso's *Vivo sol di speranza*, opnieuw op een tekst van Petrarca, wordt de hoop van de geliefde gevat in uiterst beheerste en daardoor des te intensere meerstemmigheid.

Ook in Frankrijk, waar Leonardo Da Vinci vanaf 1516 tot aan zijn dood in 1519 verbleef, zocht men voortdurend naar nieuwe antwoorden op het waarom van de liefde. Gilles Binchois was één van de eerste Vlaamse polyfonisten, muzikanten die vanuit onze streken met hun ongeëvenaarde muzikale kwaliteiten over heel Europa carrière maakten. Binchois werkte het grootste deel van zijn carrière in dienst van het Bourgondische hof. In zijn *Triste plaisir et douloureuse joye* hoor je melodieën met een grillige, laatmiddeleeuwse snit in complexe polyfonie om elkaar heen meanderen.

Met de muziek van Pierre Sandrin kreeg de Franse renaissance voor het eerst een eigen gezicht. Sandrin werkte als koorknaap voor het Franse hof en was vanaf 1517 in dienst als zanger van Louise van Savoye, de moeder van Koning Frans I. Dat Sandrins muziek de oren van Leonardo Da Vinci hebben gekruist lijkt daardoor meer dan waarschijnlijk. Sandrins *Puisque vivre en servitude* krijgt in de handen van de Ratten een wel erg bijzonder geluid mee. Indré Jurgeleviciuté zingt het nummer in het Litouws en begeleidt zichzelf op *kankles*, een Litouws snaarinstrument. De

verbeelding van Floris De Rycker en zijn Ratten nemen u mee naar het Litouwse hof, waar vanaf de veertiende eeuw professionele kankles- en luitspelers in vaste dienst werkten. Franse muziek wordt op die manier ontdaan van haar nationale geluid en getransformeerd tot liefdesklacht op de rand tussen geleerde en geïmproviseerde muziek.

Instrumentale geluiden doorkruisen in dit programma voortdurend de vocale klanken. Zowel in Italië als in Frankrijk was het gebruikelijk om vocale muziek te vertalen naar instrumenten. Zo maakte de Spaanse vihuela-speler Enríquez de Valderrábano een wonderlijke bewerking van Nicolas Gomberts lied *Assiste parata*. Maar instrumenten gingen ook hun eigen gang, los van vocale voorbeelden. De *Toccata* van Michelagnolo Galilei is daar een mooi voorbeeld van. Galilei was bovendien de jongere broer van Galileo Galilei, de eerste die klaar en duidelijk verkondigde dat de aarde om de zon bewoog en niet andersom – een inzicht dat Da Vinci eerder ook al in zijn geheime notitieboeken neerschreef.

Annemarie Peeters

De Klank van Da Vinci

door Jelle Dierickx

Op 2 mei 1519 stierf op 67-jarige leeftijd de renaissanceman bij uitstek, Leonardo da Vinci. De mythe was toen al groter dan de man en heeft sindsdien enkel nog grotere proporties aangenomen. De Mona Lisa, de zogenaamde Vitruviusman en Het laatste avondmaal zijn werelderfgoed en de aan Da Vinci toegeschreven Christus Imperator werd in 2017 voor 450,3 miljoen dollar geveild terwijl het in 1958 als toen nog onbekend werk voor een schamele 45 Pond gekocht werd.

Ondanks alle mythen en de wereldsterstatus van Da Vinci, ondanks alle boeken die al vervaardigd werden omtrent de man en zijn werk, is het nog steeds nauwelijks geweten bij een groter publiek dat hij een volleerd musicus was. Hij bespeelde niet enkel meesterlijk de lira da braccio, maar stond tevens bekend als uitmuntend zanger en improvisator. Daarnaast deed hij onderzoek naar de wereld van het geluid en ontwierp hij diverse instrumenten. Het eigenlijke begin van zijn carrière, zijn verblijf aan het hof in Milaan, stond zelfs in het teken van de muziek. In 1482 zond Lorenzo de Medici hem als musicus naar het hof van de Sforza's waar hij naar de woorden van Vasari direct furore maakte:

Na de dood van Gian Galeazzo, hertog van Milaan, en nadat diens plaats in 1494 was ingenomen door Lodovico Sforza, gebeurde het dat Leonardo omwille van zijn grote faam door de hertog werd uitgenodigd naar Milaan te komen om er op de lier (lira da braccio) te spelen, want de hertog hield veel van de klank van dat instrument; en Leonardo bracht inderdaad zijn lier mee, die grotendeels van zilver was en die hij eigenhandig had vervaardigd, in de nieuwe en bizarre vorm van een paardeschedel, een vorm die voor een krachtiger klank en een meer gedragen geluid zorgde: vandaar dat hij alle musici overtrof die daar waren samengekomen om te spelen. Bovendien was in die tijd niemand zo goed als hij in geïmproviseerde declamatie van verzen.

De levens van de kunstenaars van Giorgio Vasari is meestal één van de eerste bronnen die geciteerd wordt in teksten omtrent Da Vinci en toch heeft het geduurd tot de jaren tachtig van de twintigste eeuw vooraleer de link van Da Vinci met muziek systematisch onderzocht werd. Dit door Emanuel Winternitz. Het is nochtans niet enkel Vasari die Da Vinci duidelijk als musicus profileert. Paolo Giovio, Benvenuto Cellini, de Codice del Anonimo Gaddiano, Giovanni Paolo Lomazzo... spreken allemaal over Da Vinci als muzikant. Ook de wiskundige en filosoof Luca Pacioli schrijft in de appendix van *De Divina Proportione*, waaraan Da Vinci intensief meewerkt, over zijn collega *als één van de meest excellente schilders van perspectief, architect, musicus*. Een paar jaar na zijn dood beschreef de historicus Paolo Giovo hem als volgt:

Hij had een aangenaam, briljant en vrijgevig temperament, was een aantrekkelijke verschijning, een connoisseur en uitmuntend uitvinder van mooie dingen, vooral op het gebied van spettacoli teatrali. Daarbovenop zong hij meesterlijk terwijl hij zichzelf begeleidde op de lira.

De schilderijen en tekeningen zijn tot op de dag van vandaag nog steeds zichtbaar en daardoor lijken ze van groter gewicht dan de lang vervlogen klanken die Da Vinci als musicus voortbracht. Dat wil echter niet zeggen dat we moeten doen alsof ze er nooit geweest waren.

Wat weten we over de klank van Da Vinci? Hij heeft wellicht muzieklessen gekregen toen hij in het atelier van Andrea Verrocchio werkzaam was (van 1467 tot 1476). Atalante Migliorotti staat bekend als één van de leerlingen die Da Vinci later zelf in de wereld van de muziek zou inwijden. Da Vinci zelf bespeelde zeker de lira da braccio en wellicht ook de luit. Die instrumenten gebruikte hij tijdens tal van improvisaties. De meeste improvisatoren uit de tijd schreven hun creaties niet neer en Da Vinci is hierop geen uitzondering. In zijn notities duikt wel sporadisch notenschrift op, vaak in de context van een rebus of raadsel. Hij kon dus zonder probleem muziek noteren.

Omtrent de lira da braccio bestaat er wel enige begripsverwarring. In de Renaissance werden de termen lira of viola gebruikt om zowel de lier uit de Grieks-Romeinse oudheid als de voorloper van de viool met extra resonantiesnaren te beschrijven. Zo worden Apollo en Orpheus bijvoorbeeld ook met beide instrumenten afgebeeld op diverse tekeningen en schilderijen. Ook de engel van Ambrogio de Predis speelt lira da braccio op het paneel links van Da Vinci's Madonna op de rots dat zich tegenwoordig bevindt in de National Gallery te Londen. Het instrument bleef bijzonder populair tot in het midden van de 16de eeuw.

Baldassar Castiglione beschrijft het instrument ook in zijn befaamde Boek van de hoveling uit 1527:

Nog veel mooier vind ik zang met de begeleiding van een viola, want daarbij bevat de solostem bijna alle schoonheid (...) Het meest bevalt mij het voordragen van poëzie met begeleiding van de viola, want dat verleent de woorden wonderbaarlijke schoonheid en uitdrukkingskracht.

In Castiglione's Boek van de hoveling wordt de vraag gesteld naar de ideale hoveling, zoals Da Vinci er in wezen ook één was. In deze context wordt gewezen op het belang van geletterdheid en dat men op zijn minst enige interesse moet hebben voor de muziek, de schone kunsten en de dichtkunst: *U moet weten dat ik met de hoveling niet tevreden ben als hij niet ook musicus is en al hij niet alleen muziek kan lezen, maar ook een paar instrumenten bespeelt.*

Muziek werd in de Middeleeuwen gezien als één van de zeven artes liberales en ook in de Renaissance bleef deze idee verder leven. Het is dan ook niet logisch om de muzikale aspecten van Da Vinci los te koppelen van zijn andere werkzaamheden. Misschien wordt er teveel gekeken naar de schilderwerken van Da Vinci en de zaken die hij niet afgewerkt heeft. Misschien deelde hij wat veel festivalmakers en musici die improviseren weten: we bestaan in het moment, alles is af in het ene moment dat de muziek klinkt. Wie weet is hij wel het meest aanwezig in dat wat men niet kan vastgrijpen. Hij was alvast gefascineerd door het uitdoven van muziek en sprak in deze context zelfs van *la malattia della musica*. In de schilderkunst probeerde hij de onhoorbare harmonieën eeuwig te laten voortklinken, maar ook in zijn experimenten met akoestiek zoekt hij naar mogelijkheden om klank langer aan te houden. Rond 1489 schrijft hij dat hij het perspectief zowel uit het standpunt van het zien als van het horen wil onderzoeken.

In die context wou hij over muziek en de natuur van de vijf zintuigen spreken, maar het is niet geweten of deze studie ooit geschreven werd. De meeste onderzoekspistes die in zijn notities te vinden zijn, zijn gelinkt aan zijn ideeën omtrent muziekinstrumenten. Zo ontwierp hij onder andere een glissandofluit en was hij bijzonder gefascineerd door slagwerk dat ook in militaire context kon ingezet worden. De instrumenten die hij ontwierp waren geen magische toestellen, maar onderzochten hoe het spectrum kon uitgebreid worden. Zo ontwikkelde hij vanuit de draailier de „viola organista“, de combinatie van een toets- en een strijkinstrument dat in theorie een volledige batterij viola da gamba's kon vervangen. Het instrument werd opnieuw geconstrueerd door Slawomir Zubrycki in 2013.

De nieuwsgierigheid van Da Vinci was echter onverzadigbaar en hij ging veel verder dan het ontwerpen van muziekinstrumenten. Hij verklaarde geluidsgolven echter ook via de metafoor van watergolven, net zoals Hermann von Helmholtz het in zijn geluidsleer zou doen, maar wel pas een paar eeuwen later, in 1862. Da Vinci begreep ook het fenomeen echo, maar was net zo goed op zoek naar geluidseffecten als naar de zogenaamde harmonie van de sferen zoals Cicero die beschreef in de Droom van Scipio (De Republica, boek VI). De tijd was nog niet rijp voor methodologisch onderzoek omtrent het binnenoor, maar Da Vinci verlegde de grenzen van het onderzoek waar mogelijk.

Musica, la Figurazione delle cose Invisibili. Voor Da Vinci was muziek de representatie van onzichtbare dingen. Geen wonder dat deze mens gedreven door fascinatie en nieuwsgierigheid ook de wereld van de onzichtbare dingen wou verkennen. Dit telkens vanuit een holistisch besef dat oog, oor en neus verbinden waren. Zijn denken en handelen gaat steeds uit van de organische structuur van het universum. Het is een constante zoektocht naar kosmos in de chaos, naar orde in de wanorde.

Zo zijn er ook diverse speculaties omtrent de verborgen muziek in de visuele werken van Da Vinci. Onder andere musicoloog Giovanni Maria Pala spreekt in *The hidden music* over de verborgen muziek in Het laatste avondmaal van Da Vinci. Feit is alvast dat Da Vinci niet ongevoelig was voor het omzetten van muzikale harmonieën in een architecturale ruimte. *Ik geef de tonen weer van de objecten die worden gezien door het oog, schreef hij, zoals de musicus de noten weergeeft die worden gehoord door het oor.*

Vele aspecten van zijn onderzoek werden tevens concreet gerealiseerd in Da Vinci's rol als festivalmaker. Aan het hof van Milaan was hij verantwoordelijk voor de artistieke invulling en praktische realisatie van de diverse feesten of spettacoli teatrali. Zo ontwierp hij in 1490 onder andere de virtuoze ontwerpen en verrassende visuele effecten voor het spektakelstuk Het feest van het paradijs dat opgevoerd werd in het Castello Sforzesco om het huwelijk te vieren van Gian Galeazzo Sforza en Isabella van Aragon. Dichter Bernardino Bellincioni schrijft in het voorwoord van zijn tekst voor de performance dat de titel verwijst naar *het paradijs dat geniaal geschapen werd door de Florentijnse meester, Leonardo da Vinci.*

Op kleinere schaal organiseerde hij bijvoorbeeld ook optredens van speellieden en zangers voor Mona Lisa terwijl ze voor hem poseerde. Hij beheerste letterlijk en figuurlijk de gave een glimlach om de lippen te toveren.

Het boek van de hoveling introduceert een nieuw woord in het Italiaans:

Men moet een zekere sprezzatura aan de dag leggen, waarmee men verbergt hoe knap men is en de indruk wekt dat men wat men doet en zegt, zonder moeite en bijna achteloos doet en zegt.

We mogen zeker onder de indruk zijn van de sprezzatura die Da Vinci aan de dag legde op muzikaal gebied. Zijn lira da braccio mag dan wel verstomd zijn, de klank van Da Vinci maakt nog steeds deel uit van de verbazingwekkende kosmos waarin we leven.

Musica Divina 2019 gaat aldus op zoek naar de klanken die de mythe Da Vinci omgorden. Ensembles als Capella de la Torre, Currende, VocaMe, So el encina, Douce Mémoire, RedHerring en Constantinople feat. Marco Beasley nemen ons mee op ontdekkingsstocht. Van Soundscape Da Vinci tot Canzoni Italiani, van muziek van tijdsgenoot en collega-genie Josquin Desprez en het Frankrijk van Christine De Pizan tot een muzikale brug over de Bosporus. De hedendaagse kopie van de viola organista mag natuurlijk ook niet ontbreken.

Ook de negen dichters van *Poesia Divina* gaan in hun nieuwe psalmen op zoek naar de klank van Da Vinci, naar de wereld voorbij de mythe, naar een contrapunt met het onvoltooide.

Zoals voor Da Vinci muziek de representatie van onzichtbare dingen is, zo wordt het onzichtbare hoorbaar gemaakt tijdens *Musica Divina*.

Bronnen

Castiglione, B. (1527/2000), *Het boek van de hoveling*, Athenaeum – Polak&Van Gennep, Amsterdam

Isaacson, W. (2017), *Leonardo da Vinci. The Biography*, Simon & Schuster, Londen

Isbouts, J.-P. & Brown, C.H., *Young Leonardo*, Brown & Pantheon, Santa Monica

King, R. (2012), *Leonardo en het Laatste Avondmaal*, De Bezige Bij, Amsterdam

Müller, S. (2018), *Der grösste Kunstkrimi der Welt*, in Stern Nr. 35, 23.8.2018

Pater, W. (1873/1998), *The Renaissance. Studies in Art and Poetry*, Senate, Twickenham

Vasari, G. (1550/1995), *De levens van de kunstenaars*, Pandora Pockets

White, M. (2000), *Leonardo, the first scientist*, Abacus, Londen

Winternitz, E. (1982), *Leonardo da Vinci as a musician*, Yale University Press, New Haven & Londen

Zöllner, F. (2005), *Leonardo da Vinci*, Taschen, Köln

Zubrzycki, S. (2015) *The da Vinci sound – Viola Organista*, Piano Classic 001 / SEMF 001

Liedteksten

Jacopo da Bologna

O cieco mondo

O cieco mondo di lusinghe pieno
mortai veleno in ciascun tuo dilecto
fallace pien d'inganni e con sospetto.
Però giàmai dite colui non curi che'l
frutto vuol gustar di dolci fiori.

Foll'è colui c'ha te diriga'l freno quando
a per men che nulla quel ben perde che
sopr'ogni altre amor luç'é sta verde.
Però giàmai dite colui non curi che'l
frutto vuol gustar di dolci fiori.

Jacob Arcadelt

Ahimè dov'è'l bel viso

Ahimè, dov' è'l bel viso,
in cui solea tener suo nido Amore,
e dove ripost' era ogni mia speme?
Dov' è'l bel viso, il bel viso
che ornava il mondo di splendore,
il mio caro thesoro, il sommo bene? Chi
me'l ritiene, e chi me lo cela
o fortuna, o morte ingorda
cieca spietata e sorda,
chi m'ha tolto il mio cor, chi me l'asconde?
Dov' è'l ben mio, che più non mi
risponde?

*O blinde wereld vol valse illusies,
in elk vermaak schuilt dodelijk venijn,
bedrieglijk en vol leugens met een vleugje
argwaan erbij. Dus kan iedereen die de
vrucht van de zoete bloemen wenst te
proeven, het beter laten zich ooit om jou te
bekommeren.*

*Gek is hij die zich naar jou keert
zodat hij dat goed, dat steeds groen blijft
in elk seizoen, voor minder dan niets
verliest. Daarom verlaat ik je verachtend,
gekeerd naar het ultieme plezier dat pas
een echt geschenk is.*

*Ach, waar is het mooie gezicht,
waarin de Liefde zich placht te nestelen,
en al mijn hoop lag?*

*Waar is het gezicht, het mooie gezicht
dat de wereld met glans opluisterde,
mijn liefste schat, het hoogste goed?*

*Wie houdt het voor mij verborgen,
o lot, o gretige dood
meedogenloos blind en doof,
wie heeft mijn hart geroofd, wie verbergt
het voor mij?*

*Waar is mijn geliefde, die mij geen
antwoord meer geeft?*

Alonso Mudarra

O gelosia d'amanti

O gelosia, d'amanti orribil freno,
che in un punto mi volgi e tien sì forte,
o sorella de l'empia et cruda morte,
che con tua vista turbi il ciel sereno;
o serpente nascosto in dolce seno
che con tue voglie mi et speranze morte
tra felice successe adversa sorte,
tra soave vivande aspro veneno
da qual boca infernal nel mondo uscisti,
o crudel mostro, o peste de' mortali,
per far gli giorni miei sì oscuri e tristi?
Tornati giù, non aumentar miei mali!
Infelice paura, ad quid venisti?
Hor non bastava Amor con li suoi strali?

*O jaloezie, verachtelijke belemmering voor geliefden,
die me tegelijkertijd beweegt en onderdrukt,
o zus van de goddeloze en bittere dood,
die met jouw aanblik de serene hemel verstoort;
o slang verhuld in een lieflijke boezem
die met jouw betrachtingen mijn hoop smooit
verachtelijk lot onder voorspoedige successen,
brandend venijn tussen zoete spijzen uit welke
duivelse holte ben je op deze wereld gekomen,
o wreed monster, o stuk verderf der stervelingen,
waarom maak je mijn dagen zo somber en triest?
Daal terug af, vermeerder mijn kwellingen niet!
Ijzingwekkende angst, waarvoor kwam je?
Welnu, volstond de Liefde met zijn pijlen niet?*

Orlando di Lasso

Vivo sol di speranza

Vivo sol di speranza, rimembrando
che poco humor già per continua prova
consumar vidi marmi et pietre salde.

Non è sí duro cor che, lagrimando,
pregando, amando, talor non si mova,
né sí freddo voler, che non si scalde.

*Ik leef alleen van hoop, in de herinnering dat
ik de constante stroom van een straatje water
reeds marmer en solide stenen zag verteren.*

*Geen enkel hart is zo hard dat tranen, gebeden
en liefde het niet eens kunnen roeren, noch is
een wil zo kil, dat hij niet kan ontvlammen.*

Adriano Willaert

I vidi in terra angelici costumi

I vidi in terra angelici costumi
e celesti bellezze al mondo sole,
tal che di rimembrar mi giova e dole,
ché quant'io miro par sogni, ombre e fumi.

E vidi lagrimar que' duo bei lumi,
c'han fatto mille volte invidia al sole,
et udi' sospirando dir parole
che farian gire i monti e stare i fiumi.

Amor, Senno, Valor, Pietate, e Doglia
facean piangendo un più dolce concento
d'ogni altro, che nel mondo udir si soglia.

Et era'l cielo a l'harmonia sì intento
che non se vedea in ramo mover foglia:
tanta dolcezza havea pien l'aere e 'l vento

*Ik zag op aard iets hemels van volkomen
en engelachtige bekoorlijkheid;
herinnering die pijn doet en verblijdt,
want nu lijkt alles schijn, rook en dromen.*

*Ik zag de tranen uit haar ogen stromen
wel duizendvoudig door de zon benijd,
en hoorde een stem, door zuchten begeleid,
die bergen zou verzetten, vloed betomen.*

*Tezamen weenden als een symfonie,
een die nooit op aarde horen liet
Verstand, Moed, Liefde, Meelij en Verdriet.*

*De hemel was zo vol van harmonie,
dat je geen boom bewegen zag, geen blad,
en zoete geur de lucht verzadigd had.*

Guillaume de Machaut

Douce dame jolie

Douce dame jolie,
Pour dieu ne pensés mie
Que nulle ait signorie
Seur moy fors vous seulement.

Qu'adès sans tricherie
Chierie
Vous ay et humblement

Tous les jours de ma vie
Servie
Sans villain pensement.

Helas! et je mendie
D'esperance et d'aïe;
Dont ma joie est fenie,
Se pitié ne vous en prent.

Mais vo douce maistrie
Maistrie Mon
cuer si durement

Qu'elle le contralie
Et lie
En amour tellement

Qu'il n'a de riens envie
Fors d'estre en vo baillie;
Et se ne li ottrie Vos cuers nul
aligement.

*Schone lieflijke dame,
Denk in 's hemelsnaam niet
Dat iemand anders dan u alleen
Over mijn hart zou heersen*

*En weet dat ik zonder te bedriegen
U heb liefgehad,
Steeds nederig*

*Alle dagen van mijn leven
U heb gediend
Zonder enige kwade gedachte.*

*Och, ik moet u smeken
In de hoop op verlichting
Met mijn vreugde is het gedaan,
Tenzij u zich over mij erbarmt.*

*Doch uw zachte heerschappij
Beheerst mijn
Hart zo sterk*

*Dat het dit heeft geketend
En zozeer in de greep
Van de liefde heeft*

*Dat het naar niets anders uitkijkt
Dan aan u gekluisterd te zijn
En toch geeft uw eigen hart
Het nog steeds geen verlichting*

Et quant ma maladie
Garie
Ne sera nullement

Sans vous, douce anemie,
Qui lie
Estes de mon tourment,

A jointes mains deprie
Vo cuer, puis qu'il m'oublie,
Que temprement m'ocie,
Car trop langui longuement.

*En aangezien mijn ziekte
Nooit genezing
Zal vinden*

*Zonder u, geliefde vijandin,
Die behagen schept
In mijn kwelling*

*Met gevouwen handen smee ik
Uw hart, aangezien het me vergeet,
Dat het me uit mededogen doodt
Want het heeft te lang gekwijnend*

Gilles Binchois

Triste plaisir et douloureuse joye

Triste plaisir et douloureuse joye,
Aspre douleur, desconfort ennuieux,
Ris en plorant, souvenir oublieux
M'accompaignent, combien que seul je soye.

Embuchié sont, affin qu'on ne les voye
Dedans mon cuer, en l'ombre de mes yeux.
Triste plaisir et amoureuse joye!

*Droevig genot en pijnlijke vreugde,
Bittere zoetheid, pijnlijk ongerief,
Lachen met tranen, vergeetachtig geheugen,
Begeleiden me zelfs in mijn eenzaamheid*

*Ze zijn verborgen voor alle ogen,
In mijn hart en de schaduwen van mijn ogen
Droevig genot en verliefde vreugde!*

Anoniem

Ai vis lo lop

Ai vist lo lop, lo rainard, la lèbre
Ai vist lo lop, lo rainard dançar
Totei tres fasián lo torn de l'aubre
Ai vist lo lop, lo rainard, la lèbre
Totei tres fasián lo torn de l'aubre
Fasián lo torn dau boisson folhat.

Aquí trimam tota l'annada
Per se ganhar quauquei sòus
Rèn que dins una mesada
Ai vist lo lop, lo rainal, la lèbre
Nos i fotèm tot pel cuol
Ai vist lo lèbre, lo rainal, lo lop.

*Ik zag de wolf, de vos en de haas,
Ik zag de vos en de wolf dansen,
Alle drie rond een boom,
Ik zag de wolf, de vos en de haas,
Met zijn drieën dansen rond een boom,
Een rondedans rond de groene kruin.*

*Wij zwoegen hier het hele jaar
Voor enkele zuurverdiende centen,
En binnen een luttele maand,
Zag ik de wolf, de vos en de haas,
Al het geld is vervlogen,
Ik zag de wolf, de vos en de haas,*

Pierre Sandrin

Puisque vivre en servitude

Puisque vivre en servitude
Le devoye triste & dolent,
Bien heureux je me repute
D'estre en lieu si excellent
Mon mal est bien violent,
Mais amour l'ordonne ainsi,
Veuillez en avoir merci.

Vostre beauté sans pareille
Ne doit prendre à déplaisir,
S'a l'aimer je m'appareille,
Car on ne peult mieux choisir :
Si i'ay par trop de desir,
I'ay beaucoup de foy aussi,
Veuillez en avoir merci.

Autre bien ne veux pretendre
Pour mes plaintes & clameurs,
Sinon que veuillez entendre
Que c'est pour vous que ie meurs :
En mes yeux n'ha plus de pleurs,
Et mon coeur est si transsi,
Veuillez en avoir merci.

*Aangezien leven in dienstbaarheid
Een droevige en pijnlijke plicht is,
Mag ik me gelukkig prijzen
Dat ik op zo'n goede plaats verkeer
Mijn zeer is wel zeer hevig
Doch de liefde gebiedt het zo
Toon u toch barmhartig.*

*Uw ongeëvenaarde schoonheid
Mag nooit mishagen
Ik bereid me voor om deze lief te hebben,
Want dit is de beste keuze,
Al is mijn begeren nog zo groot,
Mijn geloof is het evenzeer,
Toon u toch barmhartig.*

*Niets andere wil ik betrachten
Met mijn zuchten en mijn klagen,
Dan dat u zou begrijpen
Dat ik voor u sterf:
Mijn ogen zijn droog geweend
Mijn hart is gebroken,
Toon u toch barmhartig.*

Vous seule estes ma fortune,
Qui va mon bien mesurant,
Si vous m'estes opportune,
Peu me chaut du demourant :
Sans vous je vi en mourant,
Et m'est le iour obscurci,
Veuillez en avoir merci.

Au coeur des bestes sauvages
Rigueur loge proprement :
Mais sur les humains ouvrages
Amour ha commandement :
Et toutesfois en tourment
Me tient le vostre endurci,
Veuillez en avoir merci.

Ce vous est peu de conquête
D'aller ma fin poursuyvant,
Bien vous seroit plus honneste
Sauver le vostre servant :
Un qui pourroit en vivant
Vostre nom rendre esclarci,
Veuillez en avoir merci.

*U bent mijn enige rijkdom,
De omvang van mijn welzijn,
Als u me gunstig gezind zou zijn,
Taalde ik naar niets anders,
Zonder u leef ik naar de dood,
En is mijn dag verduisterd,
Toon u toch barmhartig.*

*In het hart van wilde dieren
Leeft strenge rechtlijnigheid:
Doch op de menselijke schepsels
Heeft de liefde stevig vat;
Zo word ik steeds gekweld
Door uw versteende hart
Toon u toch barmhartig.*

*Het is u een magere overwinning
Mij naar mijn dood te jagen,
Het ware veel eerlijker
Indien u uw dienaar redde:
Deze zou al levende
Uw naam doen stralen
Toon u toch barmhartig.*

Clément Janequin

Toutes les nuits tu m'es présente

Toutes les nuits tu m'es présente
Par songe doux et gracieux.
Mais tous les jours tu m'es absente
Qui m'es regretz fort ennuyeux.

Puis donc que la nuit me vaut mieux
Et que je n'ai bien que par songe.
Dormez de jour, Ô pauvres yeux!
Afin que sans cesse je songe.

*Elke nacht ben je mij nabij
In zoete en lieflijke dromen
Maar overdag ben je afwezig
Wat me vervult met diepe spijt.*

*Aangezien de nacht me beter afgaat
En ik me slechts door dromen goed
voel,
Slaap dan overdag, o mijn arme ogen,
Zodat ik onophoudelijk kan dromen*

Vertalingen: Agnès Feltkamp, Ann Tilman, Ike Cialona, Peter Verstegen,
Peter Lockwood. Met dank aan AMUZ, Antwerpen.

Biografieën

Ratas del viejo Mundo

De ratten van de oude wereld reizen duizenden kilometers vanuit alle hoeken van Europa om zich te verzamelen rond instrumentale muziek, chansons en profane polyfonie van voor 1600. De vergelijking van historische instrumentale bewerkingen met de vocale bronnen biedt het collectief vrijheden binnen een bijzonder sensuele taal.

Naast de verzoening van traditioneel en klassiek instrumentarium, allieert *Ratas del viejo Mundo* muziek die uit de veer vloeide van een employé van het establishment met muziek waarvan het ontstaan niet te achterhalen is [onder andere traditioneel, volks, etnisch, oraal overgeleverd of anoniem geheten].

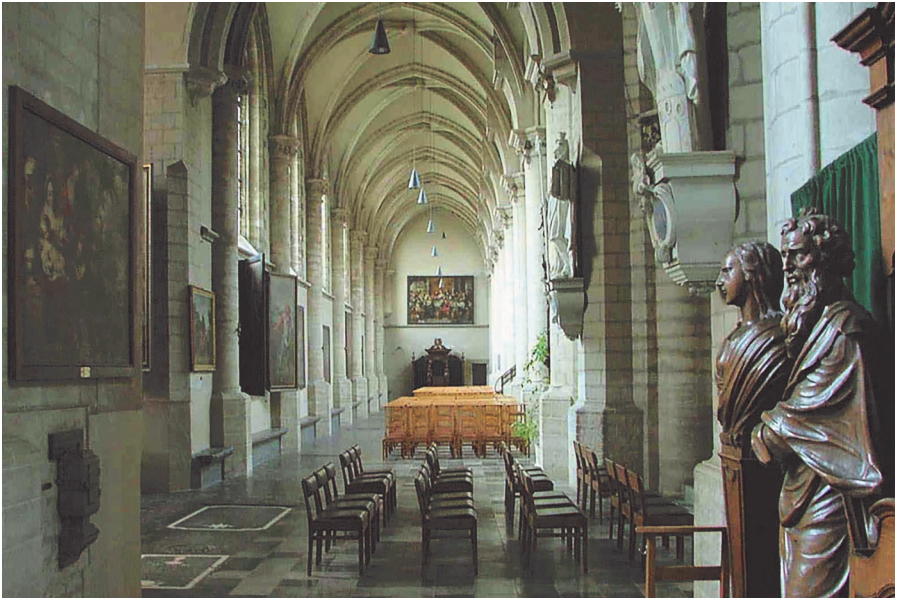
In de eerste twee jaren na hun eerste concert spelen de ratten van de oude wereld op Laus Polyphoniae, Festival Oude Muziek Utrecht, Festival van Vlaanderen, Amuz, De Bijloke en vele andere grote podia. Op Alba Nova 2019 headlinen de ratten met *Šumava*, een productie met Zuid-Amerikaanse circusvirtuozen en madrigalen van De Monte. In 2020 staan er concerten in Spanje, Engeland en Noorwegen op het programma.

Een eerste reeks cd's van de ratten genereert wereldwijde airplay en lovende recensies in binnen- en buitenland (*'Dit is een schitterende cd, en eigenlijk moest u nu maar niet verder lezen, maar gewoon gaan luisteren. De bezieling van De Rycker en zijn kompanen is niet te missen, ze druipt er vanaf. Het is Ratas del viejo Mundo gelukt, in een opnamekwaliteit die een glimlach op je gezicht tovert.'* - OpusKlassiek).

Na RIONS NOIR en OSSESSO, verschijnen Fabrizio Dentice - *madrigals* en Jean Boyer - *chansons et airs de cour* in 2020.

De ratten van de oude wereld zouden niet overleven zonder het gewaardeerd partnership van *De Grote* en *De Kleine Biecorff*.

Sint-Waldetrudiskerk

De oudste delen van de Sint-Waldetrudiskerk dateren uit de 14de eeuw, terwijl het koor en het schip in de 15e eeuw worden ontworpen door de Brusselse architect Gillis van den Bossche. In 1796 krijgt de Brabantsgotische kerk een boltorentje, maar die wordt in 1901 vervangen door een rechtopstaande torenspil. De toren bedraagt vanaf het mestelwerk tot aan de voet van het kruis 33 meter. De Sint-Waldetrudiskerk is vernoemd naar de Henegouwse heilige Waudru, die in de 7e eeuw een vrouwenabdij stichtte die aan de oorsprong lag van de latere stad Bergen.

EXPERIMENT/ALDENDE
KUNST/THEATER/JAZZ/AC
KLASSIEKE MUZIEK/POEZIE
DESIGN/FOTOGRAFIE/DANS
OUDE MUZIEK/LITERATUUR
OPERA/ARCHITECTUUR/
FILOSOFIE/FILMMUZIEK/
GESCHIEDENIS/ERFGOED/GA
HEDENDAAGSE MUZIEK/FES
POLITIEK/ECONOMIE/WORK
PERFORMANCE/SOCIOLOG
CHANSON/SOUNDSC

Klara. Blijf verwonderd.

AMUZ

CONCERTSEIZOEN

19 | 20

I FAGIOLINI

IL GARDELLINO

AMANDINE BEYER & GLI INCOGNITI

COLLEGIUM VOCALE GENT

STILE ANTICO

LES ARTS FLORISSANTS

TIBURTINA ENSEMBLE

INFO & TICKETS:
WWW.AMUZ.BE

FESTIVAL
VAN
VLAANDEREN

Vlaanderen
verbeelding.were

| amuzantwerpen

HET NIEUWS UIT DE KEMPEN EN MECHELEN

rtv

altijd op scherp

 www.rtv.be

 [rtvvandaag](https://www.facebook.com/rtvvandaag)

 [@rtv_vandaag](https://twitter.com/rtv_vandaag)

't Pact zorgt voor muziek in de Kempen

za 5 okt 2019

Symfonieorkest Vlaanderen

o.l.v. Kristiina Poska met Pieter

Wispelwey (cello) & Lorenzo Gatto (viool)

Dubbel Brahms

20 uur – cc Zwaneberg

Heist-op-den-Berg

www.zwaneberg.be

zo 22 mrt 2020

Vitaly Pisarenko & Henry

Kramer

Bizet, Barber, Schubert

11 uur – Foyer Schouwburg Rex

Mol

www.getouw.be

wo 25 mrt 2020

Ataneres Ensemble

Strings in the house

20.15 uur – cc de Werft – Geel

www.dewerft.be

za 2 mei 2020

Ratas del viejo Mundo

Rions Noir

20.15 uur – Begijnhofkerk

Turnhout

www.warande.be

vr 5 juni 2020

Eliane Rodrigues, Nina

Smeets-Rodrigues, Carlo

Willems en Koen Wilmaers

The Bernstein & Gershwin

Connection

20 uur – cc 't Schaliken – Herentals

www.schaliken.be

Provincie
Antwerpen

DE WARANDE

't GETOUW
CULTUURCENTRUM MOL

CULTUURCENTRUM
ZWANEBOEG

GESPECIALISEERD IN PEUGEOT & CITROËN

VANAF SEPTEMBER NU OOK MITSUBISHI DEALER

DE NIEUWE MITSUBISHI L200

**GEBOUWD VOOR
ELKE UITDAGING.**

De nieuwe L200 is gebouwd om elke uitdaging aan te kunnen. Hij is robuust, heeft een enorme laadruimte en biedt het comfort dat je van een moderne pick-up mag verwachten. Achter zijn nieuwe stoere looks gaan een hele reeks hoogtechnologische snufjes schuil, met als neusje van de zalm: het legendarische Super Select 4WDII systeem in combinatie met een blokkeerbaar midden- en achterdifferentieel. Hierdoor koppelt je kracht aan efficiëntie, en dat op elk terrein. Ben jij er stoer genoeg voor?

Kom de nieuwe L200 binnenkort ontdekken in onze showroom.

5 JAAR GARANTIE | 76 L - 78 L/100 KM | 199-206 G/KM (NEDC)
8,8 L - 9,7 L/100 KM | 231-254 G/KM (WLTP)

*Richtcijfers brandstofverbruik en CO₂-uitstoot onder voorbehoud van officiële homologatie.

ONTDEK
MITSUBISHI
TIJDENS ONZE
OPENDEUR-
DAGEN

**OPENDEUR-
WEEKEND
ZAT 28 & ZO 29
SEPTEMBER
VAN 10.00u
TOT 17.00u**

DEALER

GARAGE - CARROSSERIE LAVRIJSEN NV, Molsseweg 88, 2440 GEEL, 014 57 83 70, lavrijsen-geel.be, BE0406.353.289

BEKIJK ONS AANBOD WAGENS OP WWW.LAVRIJSEN-GEEL.BE

Of het nu gaat over aankoop, onderhoud of herstelling, van scooter tot vrachtwagen, LAVRIJSEN NV is uw mobiliteitspartner.

GARAGE | CARROSSERIE LAVRIJSEN NV | Molsseweg 88 | 2440 Geel | 014 57 83 70 | lavrijsen-geel.be

van roey

BOUWEN MET MENSEN

Oostmalsesteenweg 261 • 2310 Rijkvorsel • T +32 3 340 17 11 • info@vanroey.pro • www.vanroey.pro

COLOFON

ALGEMENE COÖRDINATIE EN ORGANISATIE

Festival van Vlaanderen Kempen vzw
met dank aan sponsor IOK
en mediasponsor Klara

ORGANISATIE

Dr. Jelle Dierickx
directeur
Michaela Defever
marketing & PR
Loes Habraken
productie
Ingken Grosse
zakelijk medewerker

RAAD VAN BESTUUR

Marc De Geyter
voorzitter
Kris Vreys
ondervoorzitter
Ludo Kools
secretaris
Greet De Clerck
Bart De Nijn
François Mylle
Annemarie Peeters
Michel Oliebos
Annick Schramme
Björn Siffer

SAMENSTELLING EN REDACTIE

Jelle Dierickx
Michaela Defever
Loes Habraken

ONTWERP EN CAMPAGNEBEELDEN

www.emilielauwers.be

© FOTO'S

Capella de la Torre © Andreas Greiner-Napp
Currende © Paul De Smet
So el ençina © Sarah Ridy, Eduardo Hernandez
Perez, Kshitij Saxena
VocaMe © Severin Schweiger
Doulce Mémoire © Laurent Geneix
Ratas del viejo mundo © Thomas Vandecasteele
Constantinople © Paolo A. Santos
RedHerring © M. De Decker
Locaties © Stef Boey, Bernard Van Velsen,
Alidoor Dellafaille & Tijn Vereenoghe
Andere zie redactie

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER

Jelle Dierickx
Festival van Vlaanderen Mechelen/Kempen vzw
Zoutwerf 5
2800 Mechelen

EUROPEAN FESTIVAL ASSOCIATION

Het Festival van Vlaanderen Mechelen maakt deel
uit van de koepel Festival van Vlaanderen en is
lid van de European Festival Association en de
International Society for Contemporary Music.

Programma onder voorbehoud van wijzigingen.

CONTACT

Festival van Vlaanderen Kempen vzw

Zoutwerf 5, 2800 Mechelen
T +32 (0)15 26 23 41
kempen@festival.be

www.musica-divina.be

SUBSIDIENTEN

MET DE STEUN VAN

De steden Geel, Hoogstraten, Lier, Mol, Herentals en Turnhout en de gemeenten Westerlo, Heist-op-den-Berg en Scherpenheuvel, de abdijen van Postel, Averbode en Tongerlo, en de kerkfabrieken en de toerismediendiensten van de betrokken steden en gemeenten.

POESIA DIVINA

SPONSORS

PARTNERS

